

*І. О. КРЕСІНА,
доктор політичних наук;
А. Л. СОТНИК,
аспірантка*

ПРАВОВА ПОЛІТОЛОГІЯ: ПРОБЛЕМИ НАУКОВОЇ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ

В останні десятиліття в Україні спостерігається стрімкий розвиток політичної науки: здійснено її інституціональне оформлення, триває процес диференціації та спеціалізації за галузями. Її теоретичні засади зміцніли завдяки концептуалізації таких субдисциплін, як порівняльна політологія, воєнна політологія, кратологія, партологія, елітологія, електоральна політологія, політологія міжнародних відносин та інших, кожна з яких має самостійний предмет дослідження. Водночас зростає увага науковців до нових сфер політико-юридичного знання, серед яких — юридична політологія, політична юриспруденція, політична наука публічного права, політична соціологія права, політична антропологія права, політична психологія права¹.

Правова політологія є порівняно новим напрямом у політичній науці, становлення якого розпочалося в Україні лише наприкінці 1990 — на початку 2000-х років. Сучасний етап інституціоналізації правової політології характеризується формуванням власної теоретичної бази, розширенням кола дослідників, які займаються цією проблематикою. Проте питання оформлення правової політології у самостійну галузь політичного знання ускладнюється, з одного боку, існуванням таких галузей юридичної науки, як конституційне та адміністративне право, а з другого — дослідженнями у близькому

¹ *Смирнов В.* Право и политика в юридической и социально-гуманитарных науках [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.igpran.ru>.

предметному полі в рамках політичної, соціологічної та філософської наук. Тому нині необхідне визначення джерел формування правової політології, її об'єкта і предмета, завдань і функцій, тобто створення фундаментальної теоретичної концепції, яка б відображала досягнутий рівень знань і була своєрідним підґрунтям подальших наукових пошуків у даному напрямі.

Звертаючись до джерел формування правової політології, слід зазначити, що її ідейно-теоретичні основи були закладені ще в античні часи, а подальше оформлення відбувалося в контексті новоєвропейської політико-правової думки, під впливом розвитку правового підходу до політики та появи соціологічних, політологічних концепцій розуміння права.

Історія становлення правової політології тісно пов'язана з іменами таких мислителів, як Сократ, Цицерон, Платон, Арістотель, Г. Гроцій, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Г. Гегель, К. Шмітт, М. Коркунов, Б. Чичерін, С. Дністрянський, В. Старосольський, Б. Кістяківський. Їхні погляди на сутність, походження політики і права, особливості взаємозв'язку останніх відіграли значну роль у формуванні ідейно-теоретичних, методологічних основ правової політології.

Політико-правові погляди цих мислителів вплинули не лише на розвиток правового підходу до політики, а й на зародження перших теоретичних уявлень про політичне право. Саме під впливом політико-правових теорій доби античності й Нового часу сформувалося нове антропоцентричне розуміння державно-правових явищ: право і держава постали як дві нерозривні сутності, існування і взаємозв'язок яких знаходяться у безпосередньому співвідношенні¹.

Визначальний вплив на процес оформлення правової політології у самостійну галузь пізнання мали трансформаційні процеси, які відбулися у суспільстві та науці у другій половині ХХ ст. і які врешті зумовили: 1) зростання уваги науковців до розгляду політики і права у єдності їх ціннісно-сміслових характеристик; 2) виокремлення політичного права як самостійного напрямку наукових досліджень;

¹ *Оль П. А. Правопонимание: от плюрализма к двуединству: Монография — СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. — С. 85.*

3) активізацію розвитку міждисциплінарних політико-правових досліджень.

Власне, починаючи з другої половини ХХ ст., у суспільних науках відбувається формування нового, постнеокласичного типу методології, який характеризується поступовою інтеграцією різних галузей наукового знання, появою нових цікавих концепцій, побудованих на синергетичному методологічному інструментарії. Плюралізм, комплексність та міждисциплінарність стають своєрідною доктриною всіх наукових досліджень. Формується нова теорія і методологія пізнання, яка виходить із необхідності визнання взаємозалежності всіх сфер суспільного розвитку — економіки, права, культури, політики тощо.

Дедалі зростаюча єдність наукового знання, на думку відомого російського вченого Д. Керімова, «передбачає подолання наявного сепаратизму в розвитку окремих наук, взаємопроникнення і збагачення теорій і методів різних наук, об'єднання усіх галузей наукового знання у всебічному пізнанні об'єктів природного і соціального буття»¹.

Правова політологія фактично постає постнеокласичним етапом розвитку політичної науки, який визначає її своєрідність у предметних і методологічних аспектах. Формуючись на межі політології і правознавства, правова політологія являє собою інтегративну систему знань, яка поєднує пізнавальні ресурси обох наук.

Для постнеокласичного етапу характерні такі тенденції у розвитку методології політичної науки:

— дедалі зростаюча складність соціально-політичного буття зумовила відхід від домінування діалектичного методу як універсального підходу до осмислення політичної дійсності;

— розвиток ідей та методів синергетики, висування на перший план понять невизначеності, вірогідності, нелінійності, хаосу, біфуркації та флуктуації як відображення характеристик сучасної політичної дійсності (актуалізація категорій випадковості, можливості, причинності, розвитку та суперечності);

¹ Керімов Д. А. Философские основания политико-правовых исследований. — М.: Мысль, 1986. — С. 186.

— усвідомлення необхідності всебічного погляду на політику, її осмислення крізь призму взаємозалежності з іншими сферами суспільного життя;

— розширення предмета досліджень політичної науки, її інтеграція з іншими соціально-гуманітарними науками, відмова від моноцентричного уявлення на користь визнання плюралізму наукових ідей і концепцій.

Поряд зі змінами у методології наукового пізнання значний вплив на процес становлення правової політології справили розвиток процесів глобалізації, демократизації. Це зумовило, з одного боку, формування нової політичної дійсності, кількісного і, головне, якісного зростання суб'єктів політичної діяльності та управління, а з другого — до посилення ролі права в управлінських процесах.

Падіння тоталітарних режимів, у тому числі комуністичних, у Центральній і Східній Європі ознаменувало кардинальні зміни у суспільно-політичному устрої більшості країн. Стрімкий розвиток демократичних процесів на пострадянському просторі, прийняття конституцій незалежних держав зумовили підвищення ролі й значення права, його цінностей в суспільному і державному житті. Нагальним же завданням для більшості країн стало вдосконалення не тільки організаційних та адміністративних аспектів діяльності держави, а й створення якісної правової основи функціонування політичних інститутів, утвердження розуміння демократії як правової форми організації та реалізації влади.

Особливістю сучасної ситуації у багатьох перехідних суспільствах, у тому числі в Україні, є «відсутність синхронного розвитку політичної і правової сфер»¹, що призводить до неефективності законодавства та діяльності політичних інститутів, розбалансованості правозастосовної практики та соціального управління, зокрема державного. Типовою стає ситуація, коли за наявності сформованої нормативно-правової бази відсутнє адекватне відображення прийнятих норм та принципів у реаліях суспільно-політичного життя. Дедалі частіше в сучасній політиці правила політичної доцільності стають вищими за норми конституційної законності. Намагання ж

¹ *Матвеева Г.* Політико-правові колізії в Україні як предмет політологічних досліджень // Вісник Львівського університету. — 2010. — Вип. 1. — С. 186.

окремих політичних сил вийти за межі правового поля та використовувати право у власних інтересах перешкоджають утвердженню демократичних цінностей та знижують довіру населення до системи влади в цілому.

Академік Ю. Шемшученко слушно зауважує, що «нині бачимо спроби використовувати право з метою досягнення певних політичних цілей. Представники влади замовляють висновок і заздалегідь вказують, який саме зміст їх цікавить. Ще жодного разу представники влади не звернулися з проханням надати об'єктивне науково-правове трактування»¹.

Усе це актуалізує і посилює потребу в об'єднанні зусиль політологів і юристів задля комплексного осмислення тих явищ і процесів, які відбуваються у політико-правовій дійсності, приведенні методології політико-правових досліджень у відповідність з потребами регулювання суспільного життя. У свою чергу, факт «політизації права» наштовхує на думку про те, що назріла необхідність включення до предметного поля політичної науки питань про політичні підстави правової практики, політичну ефективність права, його роль у функціонуванні політичної сфери суспільного життя.

Вважаємо, що усі зміни в останні десятиліття у суспільно-політичному житті мали безпосередній вплив на появу нових політико-правових дисциплін, звернули увагу вчених на необхідність інтеграції пізнавальних можливостей політології і правознавства для ґрунтового осмислення сучасних реалій.

Нині проблематика розвитку політико-правових дисциплін і правової політології зокрема привертає увагу багатьох російських і українських науковців, серед яких, зокрема, П. Баранов, І. Вільчинська, К. Вітман, Л. Кормич, А. Коваленко, М. Матузов, О. Малько, І. Монолатій, М. Мізулін, С. Навальний, Є. Перегуда, Н. Рулан, С. Єгоров, Е. Тадевосян, В. Нерсисянц, В. Смирнов, О. Скакун, О. Сунгуров, О. Чінчіков, В. Шпак, Д. Яковлев.

Аналіз наукової і навчальної літератури свідчить, що питання предмета досліджень нових сфер юридико-політичного наукового знання залишається дискусійним, про що вказують різні трактуван-

¹ Шемшученко Ю. С. Шістдесят років — вік мудрості // Віче. — 2009. — № 9. — С. 18.

ня їх назви. Так, у літературі з метою розмежування підходів до предмета пропонується виділяти: правову політологію, політологію права, або юридичну політологію.

У російському науковому дискурсі вчені-юристи здебільшого звертаються до вивчення юридичної політології, розглядаючи її як самостійну юридичну дисципліну (Н. Рулан, В. Нерсесянц, О. Чінчіков) чи як міждисциплінарну сферу пізнання (В. Смирнов). Так, В. Нерсесянц серед нових напрямів розвитку юридичного знання (філософія права, соціологія права, психологія права, правова кібернетика, юридична антропологія, юридична логіка, правова інформатика, правова статистика та ін.) виокремив і юридичну політологію як юридичну дисципліну загальнонаукового, а не галузевого характеру. На його думку, нині йдеться лише про процес становлення юридичної політології як окремої дисципліни, оскільки раніше проблематика її формування досліджувалась у межах загальної теорії держави і права¹. Водночас він не виключав можливості формування з такою ж назвою дисциплін, які б за своїм предметом і методом належали до суміжних наук.

У свою чергу, такі російські науковці, як Е. Тадевосян, П. Баранов, В. Шпак, М. Мізулін, А. Піголкін, звертаються до політології права, вважаючи її відносно самостійною складовою системи політичних наук. Е. Тадевосян переконаний, що політологія права повинна зайняти одне із центральних місць у структурі політології².

Подібну точку зору обстоюють і П. Баранов та В. Шпак. На їхню думку, одна з основних сфер суспільного життя — політична — у правовому вимірі й теоретичному осмисленні поки що залишається малодослідженою. Водночас взаємопроникнення права і політики в практичній сфері дістає своєрідне відображення в низці теоретичних понять і категорій, які у системі й у своїй відносній автономності дають змогу ставити питання про самостійне виділення політології права як політологічного, теоретичного виміру права і його закріплення в даній галузі знання. Отже, зазначають П. Баранов і В. Шпак, «політичний аспект проблеми політики права повинна

¹ Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства. — М.: ИНФРА, 1999. — С. 25–26.

² Тадевосян Э. В. Социология права и ее место в системе наук о праве // Государство и право. — 1998. — №1. — С. 46–53.

вивчати політологія права як відносно самостійна, теоретично оформлена структура та інститут загальної політології»¹.

О. Сунгуров вважає, що у центрі уваги політології права, або юридичної політології, мають бути насамперед права людини як об'єкт вивчення і як фактор, що має значний вплив на політику. На його думку, «реальна політична конкуренція, наявність чи відсутність якої також повинна стати поряд з питанням про те, як впливають конкретні політичні обставини на появу і закріплення тих чи інших правових норм, предметом вивчення політології права, або юридичної політології»².

Такої ж точки зору дотримується В. Смирнов. Він розглядає юридичну політологію як міждисциплінарну сферу пізнання і стверджує, що вона «дає змогу випрацювати політолого-юридичну конструкцію прав людини»³.

Дещо вирізняється з-поміж визначень точка зору російського науковця М. Мізуліна. Він розглядає політологію права як сучасну доктрину про право, політику і владу, центральним ядром аналізу якої виступає право у своїх проявах та відносинах із владою і політичними інститутами. М. Мізулін зазначає: «Політологія права розглядає правові, владні і політичні явища як плюралістичні, які знаходяться в постійній зміні та створюють для авторів політичної і юридичної дії можливості вибору й здійснення суспільних змін»⁴. На його думку, політологія права у сучасних умовах дає точний діагноз загального стану правової і неправової нормативності у суспільстві

¹ Баранов П. П., Штак В. Ю. Политическое право в многообразии своих определенностей: философский анализ [Електронний ресурс] // Философия права. — 2007. — № 1. — Режим доступу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=15207318>.

² Сунгуров А. Ю. Права человека как предмет политической науки и как междисциплинарная концепция [Електронний ресурс] // Полис. — 2010. — № 6. — С. 90–105. — Режим доступу: http://www.polismag.ru/product_info.php?products_id=448.

³ Смирнов В. В. Политология прав человека и политические права в России [Електронний ресурс] // Полис. — 2010. — №6. — С. 106–115. — Режим доступу: http://www.polismag.ru/product_info.php?products_id=449.

⁴ Мизулин М. Ю. Политология права: исходные основания и принципы [Електронний ресурс] // Публичное пространство, гражданское общество и власть: опыт развития и взаимодействия. — М.: РОССПЭН, 2008. — Режим доступу: http://www.civisbook.ru/files/File/Mizulin_pravo.pdf.

та бездоганно орієнтує політиків і правокористувачів про пріоритети практичної діяльності в ситуаціях суспільних змін.

Найбільш повним, на нашу думку, є визначення політології права у навчальному посібнику «Теорія держави і права» за редакцією А. Піголкіна: «Політологія права повинна бути вираженням ідей справедливості, законності, гуманізму, рівності усіх людей перед законом, відображати різні наукові погляди та уявлення про державу і право, визначати стрижневі напрями політико-правового розвитку. Мистецтво політологів права — вміти відображати, систематизувати, надавати точні наукові дані про державу й правову дійсність та перспективи її розвитку»¹.

Отже, в площині політології права, або юридичної політології, у центрі уваги російських науковців опиняються здебільшого правові питання, а саме: 1) політики права; 2) генезису, динаміки і тенденцій розвитку нормотворчого процесу; 3) реалізації прав людини; 4) ефективності правового регулювання. Дослідження у галузі політології права, або юридичної політології, на їх думку, мають бути спрямовані насамперед на виявлення тих галузей, в яких правові зміни є неефективними, сприяти випрацюванню наукових рекомендацій щодо оптимізації механізмів правового регулювання суспільних відносин.

На протигагу російським науковцям у центрі уваги вітчизняних учених (І. Вільчинська, С. Гусарев, А. Коваленко, І. Монолатій, Є. Перегуда, О. Тихомиров, Д. Яковлев, Л. Кормич, К. Вітман) знаходиться права політологія, або політологія права, (І. Монолатій, О. Скакун) як наукова і навчальна дисципліна. Водночас деякі науковці, зокрема С. Гусарев і О. Тихомиров, відносять політологію права, або юридичну політологію, до юридичної дисципліни чи до міждисциплінарної галузі наукового знання².

І. Монолатій вважає, що саме проблематика прав людини має перебувати в центрі уваги політології права. Адже нині політика в галузі прав людини, організація взаємодії органів влади різних рівнів, об'єднання у межах єдиної державної системи, роль і значення

¹ *Теория государства и права: Учебник* / [Електронний ресурс] / [под ред. А. С. Пиголкіна]. — М.: Юрайт-Издат, 2005. — 613 с. — Режим доступу: <http://ukodeks.ru/?p=2954>.

² *Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д.* Юридична деонтологія: Основи юридичної діяльності: Навч. посібник. — К.: Знання, 2006. — 487 с.

політичних інститутів та політичних технологій в утвердженні прав людини є необхідним компонентом сучасної політологічної освіти. У зв'язку із цим, на його думку, «чимало фахівців розвивають задум формування науки про права людини, а серед політологів утверджуються ідеї створення політології права, або юридичної політології»¹.

На думку О. Скакун, наука політології права формується як система знань про державну правову політику, про стрижневі напрями політичного розвитку держави і права, що ґрунтуються на об'єктивних закономірностях цього розвитку².

Аналогічну точку зору обстоює Д. Яковлев, вбачаючи перспективність розвитку правової політології саме у сфері державної політики. Саме в аспекті державного управління, державної політики, на його думку, правова політологія має шанси і перспективу стати не тільки навчальною, а й науковою дисципліною.

На нашу думку, нині має сформуватися комплексна галузь знань, яка своїм предметом визначає суспільні відносини, що призводять до створення елементів політико-правової системи держави, а також узгодження інтересів зацікавлених груп у ході актуалізації та обстоювання певних інтересів і потреб.

Правова політологія має поєднати у своєму об'єкті політичну систему суспільства та правову систему держави із постійно змінюваними уявленнями про місце і роль позаправових (таких, які неможливо ідентифікувати юридичними методами) чинників впливу на державу, внести чіткі критерії та ознаки в ті правові механізми, що містять значний елемент політичного, регламентувати діяльність специфічних суб'єктів політико-правової системи (етнічні, релігійні групи, територіальні громади) та інститутів громадянського суспільства³.

Серед важливих напрямів досліджень, які формують предметне поле правової політології, можна виокремити: порівняльний аналіз політичних і правових систем та інституціоналізації, політологічна теорія держави, концептуалізація трансформації політичних інсти-

¹ *Монолатій І. С.* Політологія права в академічному дискурсі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.univerua.rv.ua.

² *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Х.: Консум, 2001. — 656 с.

³ *Кресіна І., Перегуда Є., Коваленко А.* До питання про предмет правової політології // *Правова держава*. — 2005. — Вип. 16. — С. 518–519.

тутів і політичної системи в цілому, створення цілісної політологічної концепції гармонійного розвитку та організації держави і громадянського суспільства, адміністративно-територіальний устрій держави, теорії політичного розвитку і соціального прогресу, проблеми глобалізації і модернізації національної державності, правові аспекти політичної та етнічної конфліктології, етнодержавознавство, національно-державне будівництво, демократія і права людини.

Тобто предмет правової політології має охоплювати форми політичної участі, розвиток громадянського суспільства, вплив цих процесів на еволюцію правових систем, політичні механізми формування суспільної волі, віддзеркалення у правових нормах політичних інтересів різних соціальних груп

Як зазначає І. Вільчинська, предметне поле правової політології має включати: основні принципи правового регулювання, особливості законодавчої стратегії держави; основи конституціоналізму; основи державного будівництва та правління; основи територіально-адміністративного устрою; основи судової влади та основні завдання її реформування; основи місцевого самоврядування; основи конституційного захисту прав і свобод людини та громадянина; основи формування громадянського суспільства; основи формування правової держави; напрями вдосконалення виборчого права; основи партійного будівництва; діяльність держави у сфері зміцнення законності, правопорядку; напрями формування політико-правової культури тощо¹.

Отже, у цілому правова політологія покликана охоплювати досить широке коло питань державно-правового будівництва. Водночас специфікою правової політології є те, що вона орієнтується на дослідження політичної складової права, вивчаючи соціально-політичні умови реалізації права, вплив політичних явищ і процесів на створення і функціонування правових норм. Тобто її цікавить право не як сукупність певних норм, їх природа і характер, а насамперед політична обумовленість права всією системою суспільно-політичних чинників, механізм його дії та ефективність у регулюванні політичних відносин.

¹ Вільчинська І. Ю. До проблеми інклюзивних політологічних і правових досліджень // Держава і право. — 2012. — Вип. 56. — С. 545.

Правова політологія спрямована на дослідження процесу правотворення не з огляду на низку формальних процедурних моментів, пов'язаних із закріпленням певних об'єктивних тенденцій суспільного життя у нормативно-правових актах, а зосереджується переважно на позаправових складових цього процесу — узгодженні різних суспільних інтересів, громадському контролю, особливостях політичної відповідальності, діяльності суб'єктів політичної системи та громадянського суспільства, спрямованої на прийняття певних нормативно-правових актів тощо.

Аналіз поглядів російських і українських науковців свідчить про те, що нині намітилися дві тенденції у підходах до розуміння предмета правової політології:

— перша йде від правознавства, увага здебільшого звертається на правові процеси, на аналіз закономірностей впливу права і правозастосовної діяльності на державну політику;

— друга йде від політології, акцент зміщено в бік вивчення політичної дійсності в контексті функціонування права як важливого способу і виміру політичного буття.

Розбіжності у визначеннях засвідчують плюралізм наукових дискурсів, а поява різних назв (політологія права, юридична політологія, правова політологія) зумовлена також авторськими позиціями, намаганнями наділити цю сферу наукового знання специфічними рисами (філософськими, правовими, соціологічними тощо).

Відтак правова політологія вивчає політику і право, державно-правові явища в органічній єдності й взаємній опосередкованості, їх смисловий синтез і становить зміст правової політології — системи знань про політику в її правовому вимірі. Також правова політологія може бути визначена як галузь політичного знання, що вивчає закономірності діяльності з управління суспільством на основі права.

Особливістю правової політології є те, що вона, з одного боку, передбачає підпорядкування політики принципам права, а з другого — розглядає право як важливу складову соціально-політичної практики, що постійно взаємодіє з різними сферами суспільного життя.

Якщо політологія виявляє загальні й специфічні закони, тенденції, закономірності функціонування політичної сфери життя суспільства, то об'єктом правової політології є осмислення політичної

дійсності крізь призму правової легітимації політичних процесів і явищ.

Як слушно зауважує професор Лондонського університету Г. Друрі, «правовий аналіз політики нині має свої сильні аспекти, адже будь-який аспект політичної діяльності й політичних змін — на субнаціональному, національному, міжнаціональному і глобальних рівнях — має свої правові чи конституційні аспекти»¹.

Об'єктивними передумовами наукової інституціоналізації правової політології є те, що за сучасних умов суспільно-політичного розвитку саме праву належить ключова роль в організації політичної сфери життя суспільства, утвердженні й легітимації політичної влади як такої. Поряд з іншими засобами реалізації політики право впливає на усе політичне життя: юридично оформляє і закріплює структуру, порядок формування і компетенцію органів публічної влади, визначає поле і правила політичної діяльності, права й обов'язки суб'єктів політики.

Правова політологія виходить з того, що в сучасному демократичному суспільстві право є важливою атрибутивною характеристикою політики, «постає умовою влади і політики, точкою зростання політики, якістю політичної і владної дії»². Саме через право держава як основний інструмент здійснення політики набуває атрибутів суверенності, загальності, соціальної легітимності. Право формує поле діяльності політики, визначає, якою вона буде, які цінності покликана утверджувати в суспільстві. Водночас саме від політики залежить ступінь реалізації права, його ефективність в урегулюванні суспільно-політичних відносин.

Тому специфікою правової політології є те, що вона розглядає політичні аспекти права, звертаючись до вивчення характеру і закономірностей внутрішніх зв'язків права з природою політичного.

Правова політологія вивчає реальне втілення права в системі суспільно-політичних відносин, аналізує можливості використання

¹ Друри Г. Политические институты с точки зрения права [Електронний ресурс] // Политическая наука: новые направления / [под ред. Р. Гудина, Х.-Д. Клингеманна]. — 1999. — Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/220664/>.

² Мизулин М. Ю. Политология права: исходные основания и принципы [Електронний ресурс] // Публичное пространство, гражданское общество и власть: опыт развития и взаимодействия. — М.: РОССПЭН, 2008. — Режим доступу: http://www.civisbook.ru/files/File/Mizulin_pravo.pdf.

права суб'єктами політики, ефективність дії права, його інститутів і норм у регулюванні суспільно-політичних відносин.

Питання політичної дії і політичної ефективності права особливо важливі для правової політології, оскільки дають змогу розширити межі пізнання права, розкрити характер, можливості його впливу на політичну сферу життя суспільства.

У даному контексті актуальними є слова відомого російського науковця Д. Керімова: «Традиційне «вузько нормативне» визначення права є одностороннім, неповним, не відображає його значення і роль у суспільному житті. Весь сенс права в його динаміці, у дії, реалізації, практичній регуляції відповідних суспільних відносин»¹.

Правова політологія орієнтується, з одного боку, на дослідження політичної дії, ефективності права та його інститутів (рівень дотримання норм і принципів права в поведінці та діяльності суб'єктів політики, віддзеркалення у праві тих процесів, що відбуваються у політичній дійсності, наслідки прийняття та втілення у суспільне життя правових норм), а з другого — вивчає політичну природу, політичні властивості права (правове як специфічний прояв політичного), тобто зворотній вплив політичних факторів на право. Адже саме право, правові явища і процеси не можуть бути всебічно досліджені поза їх зв'язком із соціально-політичними чинниками, які у своїй сукупності й діалектичній єдності зумовлюють зміст і форму тієї чи іншої правової норми, її призначення і роль у житті суспільства.

Як зазначає відомий американський дослідник М. Шапіро, «усі види урядової діяльності, як і всі політичні актори, створюють право, сконструйовані правом, імплементують його»².

Отже, предметом правової політології є характер, сутність і закономірності взаємодії політичних і правових явищ. Правова політологія охоплює вивчення тих політичних явищ і процесів, що виникають як при формуванні правових актів, так і впливають на їх прийняття і зміну, а також механізмів і закономірностей взаємодії правових і

¹ Керимов Д. А. Философские основания политико-правовых исследований. — М.: Мысль, 1986. — С. 191–192.

² Shapiro M. Law and politics: the problem of boundaries [Електронний ресурс] // The Oxford Handbook of Law and Politics / [edited by Keith E. Whittington, R. Daniel Kelemen, Gregory A. Caldeira]. — 2009. — Режим доступу: <http://www.oxfordhandbooks.com>.

неправових (політичних) чинників, які впливають на регламентовані правом суспільні відносини. Тим самим вона дає змогу виявити нові тенденції і закономірності політико-правового розвитку, що випадають з поля зору при дослідженні окремих аспектів права.

Правова політологія покликана зробити важливий внесок у розв'язання кардинальних завдань сучасної політико-правової практики, які пов'язані з науковим забезпеченням реформ, що проводяться у країні, попередженням і своєчасним розв'язанням соціальних конфліктів, створенням умов для сталого суспільного розвитку.

Важливими завданнями правової політології у сучасних умовах є:

- аналіз закономірностей формування, шляхів і механізмів реалізації права в політиці;
- дослідження того, як процеси суспільної трансформації впливають на зміну теоретичних уявлень про право;
- виявлення тих явищ і процесів у політичній системі суспільства, які зумовили відповідні зміни у правовій системі;
- аналіз правових параметрів поведінки і діяльності суб'єктів політики; виявлення тих суспільно-політичних відносин, які потребують належного правового регулювання й оформлення;
- вивчення політико-правових суперечностей у процесі трансформації сучасного суспільства.

В умовах формування та становлення правової політології як окремої галузі політичної науки та наукового знання особливого значення набуває питання її функцій. Це насамперед пізнавальна, координаційно-стабілізаційна; аксіологічна; функція політико-правової соціалізації; прогностична; науково-академічна.

Пізнавальна функція зумовлена концептуальною природою правової політології і полягає в узагальненні й систематизації політологічних знань щодо сутності політики і права, виявленні глибинних зв'язків між державно-правовими та іншими явищами суспільного життя, у здатності пояснювати політичні явища і процеси на основі виявлених закономірностей.

У рамках правової політології, на нашу думку, варто виділити такі пізнавальні рівні:

- 1) філософський, який охоплює головні ціннісні й нормативні орієнтири, що визначають напрями і цілі пізнавального процесу;

2) теоретичний, на якому формуються гіпотези, здійснюється аналіз понять, категорій і законів, вибудовуються концепції, які пояснюють багатоманітність політико-правової дійсності;

3) емпіричний, на якому розробляються науково обгрунтовані рекомендації щодо вдосконалення політико-правової дійсності.

Координаційно-стабілізаційна функція полягає в тому, що правова політологія покликана сприяти вдосконаленню соціально-політичних і правових механізмів системи державного управління, знаходженню шляхів урегулювання соціальних конфліктів, виробленню рекомендацій щодо підвищення легітимності державної політики, результативності законодавчого процесу, адаптації політичної системи до сучасних умов демократичного розвитку суспільства.

Дослідження у межах правової політології мають бути спрямовані на виявлення тих відносин у політичній сфері життя суспільства, які потребують належного правового регулювання. Правова політологія покликана раціонально-критично оцінювати політичні й правові процеси задля уникнення свавілля в правовому регулюванні, виявлення проявів політичної заангажованості у законодавчій діяльності. Вона має сприяти узгодженню і врахуванню інтересів різних соціальних груп у ході прийняття тих чи інших нормативно-правових актів.

Щодо аксіологічної функції. У межах правової політології політика і право, як її ключові категорії, розглядаються у єдності та взаємопроникненні їх ціннісно-сміслових характеристик. Особливістю правової політології є те, що вона звертається до гуманістичного розуміння політики — не тільки як суперництва і боротьби за владу, а як управління суспільством задля забезпечення справедливого соціального порядку.

Правова політологія виходить з того, що за сучасних умов суспільно-політичного розвитку спільною рисою функцій політики є те, що вони покликані сприяти налагодженню взаємозв'язку між державою і громадянами, узгодженню інтересів різних соціальних груп, інтеграції суспільства задля забезпечення суспільного порядку й організованості, регулюванню, вирішенню і подоланню найгостріших конфліктів, що дезінтегрують країну.

Адже саме в здатності осмислювати і вирішувати найбільш складні проблеми соціуму і проявляється сутність політики, об'єктивність її буття¹.

Звернення ж правової політології до розгляду політики крізь призму ідеї справедливого соціального управління підкреслює її нерозривний зв'язок із правом, позаяк саме право виступає вираженням політичної і соціальної справедливості.

Власне знання про право — фундаментальна основа правової політології, оскільки саме право постає для неї критерієм оцінки всієї політики. Від права залежить легітимність, дієздатність політики, її прийняття всіма членами суспільства. У межах правової політології право розглядається як втілення справедливості та гуманності, як важлива складова демократичного розвитку суспільства.

Функція політико-правової соціалізації полягає у тому, що права політологія покликана сприяти формуванню у громадян високої політичної і правової освіченості, вихованню політичної і правової культури.

Політико-правова соціалізація — важливий процес політико-правового становлення особистості, формування її життєвої позиції щодо держави, права та суспільства. За словами О. Бойчук, «метою соціалізації стає не підготовка молодого людини під бажані для суспільства параметри, не перетворення її на лояльну до всіх державних інститутів, а формування соціально активного та відповідального громадянина, здатного творчо сприймати соціальний досвід і не тільки адаптуватися до дійсності, а й змінювати її»².

Правова політологія має за мету сформувати політично і юридично освічену особистість на основі знання нею своїх прав і свобод та поваги до прав інших людей. Формування у населення розуміння ролі і значення права, поваги до нього має сприяти утвердженню активної громадянсько-політичної позиції, уникненню правового нігілізму.

¹ *Божанов В.* Політика: сутність и современные тенденции [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://beldumka.belta.by/isfiles/000167_339307.pdf.

² *Бойчук О.* Теоретичні засади процесу соціалізації з позиції державної політики розвитку громадської активності молоді // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. праць. — 2010. — Вип. 2 (5). — С. 37–44.

Прогностична функція полягає в тому, що правова політологія покликана науково пояснити і спрогнозувати тенденції у розвитку політичних явищ і процесів, проаналізувати можливі шляхи розвитку політичної системи, передбачити наслідки прийняття певних законодавчих актів, обґрунтовувати напрями вдосконалення правотворчої і правореалізаційної діяльності.

Правова політологія покликана орієнтуватися на практику формування і розробки законодавства, узагальнювати досвід державно-правового будівництва в Україні та зарубіжних країнах.

Важливе теоретико-пізнавальне і практичне значення має аналіз у рамках правової політології політико-правових аспектів правотворчої діяльності, її відповідності нагальним потребам суспільного розвитку. Суспільству необхідна така законодавча база, яка відповідає новим реаліям політичного життя, стимулює розвиток політичного плюралізму і багатопартійності. Неврегульованість окремих питань політичного розвитку, розрив між прийнятими законами і механізмами їх реалізації, невідповідність змісту законодавства нагальним суспільним потребам зумовлюють невизначеність і поступову стагнацію трансформаційних процесів.

Тому правова політологія має сприяти випрацюванню науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення діяльності політичних інститутів та механізмів їх правового регулювання, проведенню політологічної експертизи нормативно-правових актів та законопроектів. На політологічну експертизу нормативно-правових актів та законопроектів можуть бути винесені такі питання: 1) з'ясування політичних інтересів, що зумовили прийняття того чи іншого закону. Політичний моніторинг у цій сфері дасть змогу відповісти на питання про те, чи не шкодитиме інтересам суспільства і держави прийняття певного закону; 2) визначення мети прийняття нормативно-правових актів, можливих позитивних і негативних наслідків; 3) оцінка ефективності запропонованих правових норм.

Науково-академічна функція, у рамках якої можна говорити про правову політологію як навчальну дисципліну, необхідну для вивчення як юристам, так і політологам.

Роль якісного викладання курсу «Правова політологія» нині актуалізується з точки зору:

— необхідності посилення професійності фахівців з політології, розширення діапазону їх пізнання політичних явищ і процесів;

— формування у студентів демократичного, правового світогляду, прийняття й прищеплення поваги до фундаментальних правових цінностей і принципів;

— необхідності спрямування політологічних знань на розв'язання конкретних політичних завдань.

Правова політологія як навчальна дисципліна, на нашу думку, має зайняти одне з ключових місць у сучасній системі політологічного знання, формуючи фахівців із високим рівнем професійних знань, вмій і навичок.

Отже, нині правова політологія плідно розвивається в рамках політичної науки, формуючи відносно самостійну підсистему в структурі політичного знання. Специфіка цієї підсистеми визначається тим, що вона є багатогранною за своїм змістом формою синтезу політико-правових знань про політичну дійсність.

Виходячи зі змісту і значення правової політології, вважаємо, що вона має зайняти особливе місце у системі гуманітарних і безпосередньо політологічних дисциплін. На нашу думку, особливе місце правової політології пояснюється тим, що вона об'єднує і використовує теоретичні напрацювання, висновки гуманітарних і політологічних дисциплін задля глибокого осмислення тих явищ і процесів, які відбуваються у політичній дійсності; досліджує основні закономірності розвитку політики і права в цілому; орієнтується на політико-правові дослідження, які проводяться на стику політології і правознавства.

Аналіз співвідношення правової політології з іншими навчальними дисциплінами свідчить про їх нерозривний зв'язок. Правова політологія тісно взаємодіє з філософією (політичною філософією), соціологією (політичною соціологією), історією (політичною історією, історією політичних і правових вчень) та безпосередньо правознавством (теорією держави й права, філософією права, наукою конституційного права, соціологією права). Адже без знання філософських, соціологічних, історичних, правових наук неможливо сформувати цілісне уявлення про суспільно-політичну дійсність.

Водночас правова політологія не може існувати і без спеціальних політичних наук, без узагальнення їх дослідницьких результатів, які

являють собою базу формування її загальнотеоретичних висновків. Вважаємо, що правова політологія не підміняє теорію галузевих політичних наук і не розчиняється в ній, а навпаки, стимулює їх розвиток та сприяє досягненню якісно нового рівня політичної освіти в Україні.

Формуючись на стику політології і правознавства, правова політологія постає комплексною наукою, яка претендує на вагомую роль в осмисленні політичних процесів і суспільних відносин у цілому. Методологічні розробки правової політології мають сприяти підвищенню інтелектуального потенціалу політологічної освіти, вдосконаленню соціально-політичних і правових механізмів системи соціального, і зокрема державного, управління, адаптації політичної системи суспільства до сучасних умов демократичного розвитку.